Держава Україна, починаючи з 2014 року, проводить заходи щодо захисту прав дітей на територіях, окупованих РФ, в умовах обмеженого доступу до цих територій. Тяглість порушень з боку РФ та відмова виконувати свої зобов'язання щодо забезпечення прав дитини зумовлюють необхідність пошуку нових засобів захисту за вичерпання попередніх.

Утім, після повномасштабного вторгнення неправомірна політика РФ поширилася на нові території та пришвидшилася реалізація заходів насильницької інтеграції цих окупованих територій України та їхнього населення до РФ — зокрема, переведення навчання на російську програму та впровадження різноманітних позашкільних заходів (культурні заходи, заходи військово-патріотичного виховання, спортивні змагання тощо), переслідування за навчання за українською програмою дистанційно, примусова паспортизація та нав'язування російського громадянства, активізація депортації українських дітей до РФ.

4.1. Збір інформації та фіксація всіх випадків порушень прав дитини

Одним із ключових завдань, яке має сприяти захисту прав дитини в умовах збройної агресії та окупації частини території України, є систематичні дії держави зі збирання та фіксації всіх випадків порушень прав дитини. Державні органи, правозахисні організації систематично працюють над документуванням вчинених воєнних злочинів, зокрема тих, що вчинені відносно дітей.

А. Портал «Діти війни»

На виконання Указу Президента України Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України разом з Національним інформаційним бюро, Офісом Генерального прокурора, Національною поліцією України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Офісом Президента в особі радниці-уповноваженої з прав дитини і дитячої реабілітації об'єднано зусилля задля створення платформи «Діти війни»[1]. Інформаційно-аналітичну підтримку команді надає проєкт Уряду Канади «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe).

Це єдина платформа, на якій зібрана інформація про дітей, які постраждали внаслідок війни (загиблі, поранені, зниклі безвісти, депортовані), а також інформація про випадки, коли дітей вдалося розшукати і повернути.

Крім того, платформа слугує каналом повідомлення правоохоронним органам (зокрема, Національній поліції України, Офісу Генерального прокурора), а також Національному інформаційному бюро про випадки зникнення дитини, злочину, скоєного проти дитини, виявлення дитини без супроводу дорослих, депортації, примусової зміни громадянства та документів та інші порушення прав дитини під час війни через реєстрацію звернень на сайті.

Важливо зауважити, що сам сайт не агрегує інформацію про кількість депортованих дітей — ці цифри акумулюються і надаються Національним інформаційним бюро (ДП «Український національний центр розбудови миру», яке належить до сфери управління Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України). Водночас не дуже зрозуміло, яким чином НІБ отримує і верифікує інформацію щодо дітей, які були депортовані на

Phoca PDF

територію РФ.

В. Єдиний реєстр осіб, зокрема дітей, депортованих або примусово переміщених через збройну агресію Російської Федерації проти України

18 квітня 2023 Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 339 «Деякі питання захисту осіб, у тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України»[2], згідно з якою передбачається створення Єдиного реєстру осіб, зокрема дітей, депортованих або примусово переміщених через збройну агресію Російської Федерації проти України. Реєстр об'єднуватиме інформацію щодо всіх депортованих або примусово переміщених осіб. Інформацію до Реєстру вноситиме Національне інформаційне бюро на основі щомісячного подання інформації від міністерств, центральних і місцевих органів влади, голів обласних військових адміністрацій. Станом на 15 травня 2023 року реєстр ще не запрацював.

4.2. Розслідування воєнних злочинів проти дітей та притягнення винних до відповідальності

Офіс Генерального прокурора України проводить процесуальне керівництво у провадженнях щодо зафіксованих в ході збройного конфлікту воєнних злочинів. Загалом ОГП на даний момент зареєстровано більше 80 000 кримінальних правопорушень за статтею 438 Кримінального кодексу України (порушення законів та звичаїв війни)[3].

З початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України Офісом Генерального прокурора виокремлено напрям документування міжнародних злочинів, які вчиняють військові РФ щодо українських дітей, оскільки діти складають особливу категорію, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права.

Наразі органами прокуратури зафіксовано факти вчинення військовослужбовцями країни-агресора низки серйозних порушень проти дітей. Ці порушення згідно з нормами міжнародного гуманітарного права є воєнними злочинами, а саме: вербування і використання дітей; вбивства та каліцтва, зґвалтування та інші форми сексуального насильства, напади на школи, лікарні та захищених осіб, які пов'язані з ними, викрадення дітей, відмова у доступі до гуманітарної допомоги.

Станом на 15 травня 2023 року розслідується більше 2830 кримінальних провадженнях, серед яких:

- воєнні злочини проти дітей — 1012;

- за фактами збройного нападу на установи та заклади для дітей — 1720;

- за фактами сексуального насильства стосовно дітей — 13;

Phoca PDF

- за фактами депортації, примусового переміщення, викрадення — 85.

Офіс Генерального прокурора співпрацює зі слідчими та прокурорами Міжнародного кримінального суду. Прокурорами Департаменту захисту дітей та протидії домашньому насильству надано МКС більше 40 томів матеріалів кримінального провадження для ознайомлення, підготовлено та передано понад одну тисячу аркушів матеріалів кримінального провадження (доказів на матеріальних носіях інформації), зокрема електронні докази, протоколи оглядів за методикою Берклі, протоколи з відеодопитами свідків та потерпілих.

Міжнародний кримінальний суд 17 березня 2023 року видав ордери на арешт Президента Російської Федерації та Уповноваженого щодо прав людини Російської Федерації на підставі клопотання Офісу Прокурора МКС.

Між ОГП та МКС було узгоджено можливість створення робочих груп Task forces щодо певних кримінальних проваджень, які Україна готова передавати до Міжнародного кримінального суду[4]. Генпрокурор також 23 березня 2023 року підписав Угоду про відкриття Представництва МКС в Україні[5].

Одним із ключових напрямів міжнародного співробітництва є робота в рамках Спільної слідчої групи (JIT). До неї входять 24 країни, серед яких зокрема Польща, Естонія, Литва, Латвія, Словаччина, Румунія та Офіс прокурора МКС. Компетентні органи країн — членів ССГ (24 країни) мають можливість допиту потерпілих і свідків за фактами примусового переміщення/депортації дітей, які перебувають на території цих країн.

Отримані від компетентних органів країн — членів ССГ матеріали проведених допитів (опитувань) потерпілих та свідків (зокрема документи, аудіо-, відеозаписи тощо, надані допитаними), а також інша наявна інформація, що стосується досудового розслідування злочинів, пов’язаних із незаконним переміщенням/депортацією дітей як воєнним злочином та як елементом геноциду, є доказами у провадженнях національного рівня.

З 24 лютого 2022 року Секретаріат Уповноваженого збирає інформацію про факти порушення прав дитини внаслідок воєнних дій. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Генерального прокурора із пропозицією об’єднати зусилля задля максимальних заходів щодо розслідування злочинів стосовно дітей в умовах воєнного конфлікту.

У рамках співпраці Секретаріат Уповноваженого задокументував 360 випадків загибелі та поранень дітей внаслідок воєнних злочинів Російської Федерації на території України та направив ці свідчення до Офісу Генерального прокурора до відома та використання в роботі ювенальних прокурорів.

Phoca PDF

4.3. Координація зусиль різних державних органів влади

Координація діяльності органів державної влади, національних та міжнародних партнерів, які долучені до реалізації заходів задля захисту та відновлення прав дітей, є важливим завданням держави. Ефективна координація державних органів та недержавних партнерів сприяє відновленню прав постраждалих дітей.

На початку повномасштабного вторгнення, 17 березня 2022 року Кабінет Міністрів України утворив Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, проте, на самому початку не було визначено, що до завдань Штабу входять питання, пов'язані із захистом дітей, постраждалих внаслідок порушень їхніх прав[6].

Так, основними напрямами діяльності Штабу в перші місяці його роботи були такі.

1. Забезпечення безпечного переміщення (евакуації) дітей, які проживають або зараховані на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, дітей, влаштованих в сімейні форми виховання, на безпечну територію.
2. Забезпечення розміщення та задоволення потреб дітей, переміщених (евакуйованих) на безпечні території, зокрема проведення контролю за постановленням на консульський облік у державі їх тимчасового влаштування.
3. Визначення проблемних питань щодо захисту прав дитини, що виникають в умовах воєнного стану, та способів їх вирішення[7].

У березні 2023 року Уряду Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану очолила віце-прем'єрміністерка — Міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій[8]. До положення про Координаційний штаб були внесені відповідні зміни, згідно з якими Штаб координує діяльність щодо заходів, пов'язаних із поверненням на територію України дітей, примусово переміщених на тимчасово окуповану територію або на територію Російської Федерації, інших держав[9].

У квітні 2023 року в рамках діяльності штабу відбулося обговорення питань виявлення депортованих до РФ дітей, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та тих, які перебувають на тимчасово окупованих територіях[10].

Питання захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту було визначено одним із пріоритетних для Офісу Президента України. 8 серпня 2022 року Указом Президента України № 568/2022[11] створено Координаційну раду з питань захисту та безпеки дітей, до завдань якої входить системний аналіз ситуації, визначення напрямів та пріоритетів щодо захисту прав та безпеки дітей, насамперед в умовах воєнного стану, напрацювання пропозицій щодо заходів із попередження вчинення злочинів проти дітей, недопущення примусової депортації юних громадян України за межі держави, сприяння скоординованій реалізації таких заходів, забезпечення моніторингу ефективності їх реалізації.

Окремим завданням Координаційної ради є моніторинг ситуації щодо тимчасового переміщення (евакуації) дітей, зокрема дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського

Phoca PDF

піклування, дітей з інвалідністю, дітей з особливими освітніми потребами, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, з територій, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) або межують з такими територіями, повернення та влаштування таких дітей у післявоєнний період.

4.4. Консультування постраждалих та їхніх рідних

18 серпня 2022 року в рамках функціонування інформаційно-комунікаційного порталу «Діти війни» Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відкрив новий простір — Консультаційний центр Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Аналогічні консультаційні центри також запрацювали 9 грудня 2022 року в містах Хмельницький та Львів, 31 березня 2023 року — у місті Дніпро, 14 квітня 2023 року — у місті Одеса. У таких центрах кожному громадянину можна отримати довідково-консультаційну допомогу щодо:

- розшуку дитини;
- повернення дитини з тимчасово окупованої території та території РФ;
- повернення родини з дитиною на територію України у разі депортації;
- легалізації свідоцтва про народження, отриманого на тимчасово окупованій території;
- отримання свідоцтва про народження дитини, яка народилася в межах адміністративно-територіальної одиниці, де через війну державна реєстрація актів цивільного стану тимчасово не проводиться;
- отримання допомоги дітям, що зазнали травмувань внаслідок війни;
- отримання гуманітарної допомоги для родини з дітьми;
- встановлення контакту або повернення дитини з-за кордону у разі вивезення дитини одним із батьків;
- отримання консультацій стосовно заповнення форми розшуку дитини.

З моменту початку роботи Консультаційного Центру найбільше консультацій працівники надають із питань:

- встановлення контакту з дитиною або повернення її з-за кордону у разі вивезення дитини одним із батьків — 104 звернення. Найчастіше звертаються щодо повернення дітей, які були вивезені до Польщі, Німеччини, Канади, Чехії. З цього питання також надано більше 100 письмових роз’яснень;
- повернення дитини з тимчасово окупованої території або території Російської Федерації — 41 звернення;
- пошуку дитини, яку було вивезено одним із батьків — 8 звернень.

Крім того, збільшилася кількість звернень до Консультаційного Центру з питання оформлення свідоцтва про народження дитині, яка народилась на тимчасово окупованій території.

Phoca PDF

4.5. Повернення дітей з території РФ та їх підтримка після повернення

Питання повернення українських дітей з тимчасово окупованих територій України та території РФ є одним із пріоритетних напрямків діяльності державних органів, національних та міжнародних партнерів. Утім, держава обмежена у інструментах розшуку та повернення дітей у разі їхнього перебування на окупованих територіях України чи на території РФ.

Попри це, державні органи влади України вживають всіх можливих заходів для забезпечення повернення дітей. Так, урядову координацію дій з повернення дітей веде Мінреінтеграції. Відповідно до Положення про Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України[12], Мінреінтеграції координує заходи з повернення на територію України, на якій органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі, громадян України, зокрема дітей, примусово переміщених (депортованих) на тимчасово окуповану територію або на територію Російської Федерації, інших держав.

Також певними повноваженнями щодо забезпечення повернення українських дітей наділене НІБ. Зокрема, НІБ уповноважений[13]:

- забезпечувати обмін інформацією з Міжнародним комітетом Червоного Хреста, Центральним агентством з розшуку й іншими міжнародними організаціями;
- представляти інтереси депортованих дітей, зокрема дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, задля захисту їхніх прав та інтересів;
- надавати Міністерству закордонних справ усю необхідну інформацію для розшуку та повернення таких осіб.

Утім, на практиці реалізувати вищезазначені повноваження Мінреінтеграції та НІБу неможливо. Обмін інформацією через Центральне агентство з розшуку не відбувається. Міністерство закордонних справ не має можливості захищати громадян, які опинилися на території Російської Федерації через припинення діяльності дипломатичних представництв на території держави-агресора, а також не може вести розшук чи повернення дітей з РФ.

До процедури повернення українських дітей активно долучається Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини — реагуючи на звернення, контактуючи з Уповноваженою РФ з прав людини Тетяною Москальковою. Станом на травень 2023 року це єдиний канал офіційного контакту представників української та російської сторін, який існує тільки як майданчик для вирішення гуманітарних питань.

Організація повернення дітей, депортованих на територію РФ, — складний процес, який наразі функціонує як *ad hoc* механізм через відсутність представників органів влади України на території РФ, недотримання домовленостей з боку РФ, постійне заперечення з боку РФ фактів депортації дітей тощо. За даними Національного інформаційного бюро, станом на 14 травня на територію України повернуто 364 дитини.

Phoca PDF

Водночас залишається актуальною потреба в розбудові національного механізму підтримки та захисту дітей, які були примусово переміщені на тимчасово окуповані території України, чи були депортовані на територію РФ, після їхнього повернення на територію, підконтрольну Уряду України. Так, серед найактуальніших потреб, які можуть виникнути в таких дітей, можна назвати такі.

- **Проїзд.** Часто це питання беруть на себе волонтерські організації, але якщо родина вдавалася до повернення дитини без допомоги держави чи волонтерських організацій, виникає питання оплати його вартості, оскільки для родини це може бути великим фінансовим навантаженням. Якщо йдеться про повернення великої групи дітей з боку РФ, постане питання, яким чином дітей можна забрати від кордону і доставити в населений пункт для проведення подальших дій.
- **Ідентифікація.** Серед дітей, які були примусово переміщені чи депортовані, є діти до 6 років, є «статусні діти» з окупованих територій, є діти, що осиротіли внаслідок війни. Безперечно, важливим питанням є питання ідентифікації цих дітей, встановлення їхніх осіб і пошук родичів, опікунів/піклувальників, визначення подальшої долі дитини у разі, якщо її родичі не будуть знайдені.
- **Надання гуманітарної допомоги дітям.** Оскільки діти можуть повертатися без особистих речей, або не мати одягу за сезоном, необхідно забезпечити мінімальний набір гуманітарної допомоги (гігієна, одяг).
- **Забезпечення медичного обстеження.** Непоодинокими є скарги на позбавлення харчування, насильство з боку родин, в які влаштовані діти на території РФ, тому необхідно буде забезпечити медичне обстеження дітей.
- **Забезпечення тимчасового розміщення дітей, зокрема разом із родинами** (за потреби). Для проведення опитування, виготовлення документів, проходження додаткових обстежень, а так само у разі, якщо територія, на якій проживала дитина, окупована, необхідно забезпечити тимчасове розміщення дітей спільно із родинами.
- **Проведення правоохоронними органами опитування,** щоб з'ясувати інформацію щодо осіб, які вчиняли злочин депортації / примусового переміщення, а також інформацію про інших постраждалих.
- **Сприяння у виготовленні документів** (свідоцтва про народження, паспорта громадянина України, паспорта громадянина України для виїзду за кордон тощо). Особливо гостро це питання стоятиме для дітей, які осиротіли внаслідок війни і не мають близьких, оскільки перед відновленням документів необхідно буде визначити, хто ними має опікуватися.
- **Заходи соціальної підтримки та психологічна реабілітація дітей.** Тривале перебування дітей у таборах, в яких проводили так звані «заходи перевиховання», чи у родинах громадян РФ, навчання у російських школах, в яких масовим явищем є мілітаризація, потребуватиме проведення реабілітації таких дітей.
- **Влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, до родин.** Якщо дитина не має родичів, то в рамках політики деінституалізації розміщення цієї дитини має відбуватися виключно в родини.
- **Фінансова допомога родині** (наприклад, у форматі надання одноразової грошової допомоги).
- **Продовження навчання** — деякі діти перебувають у депортації більше року, і тому постає питання продовження здобуття освіти (підтвердження рівня освітнього) ними після перебування у закладах на ТОТ, або в РФ (особливо коли це стосується

Phoca PDF

випускних класів, здобуття профтехосвіти, перших курсів ЗВО).

Наразі більшість цих потреб задовольняються через комунікацію між державними органами в конкретних кейсах. Водночас розбудова сталого механізму підтримки дітей, які повернулися, має бути пріоритетом для органів державної влади.

4.6. Співпраця з міжнародними партнерами

У рамках своїх повноважень Уповноважений співпрацював у сфері захисту прав дітей із Європейською мережею омбудсманів з прав дитини (ENOC). Так, у вересні 2022 року делегація з Секретаріату Уповноваженого обговорила дотримання прав українських дітей з представниками Європейської мережі омбудсманів з прав дитини. Потім у листопаді 2023 Уповноважений провів зустріч у Брюсселі з керівницею Європейської мережі дитячих Омбудсманів.

За результатами зустрічей були досягнуті домовленості про посилення участі мережі у питаннях захисту прав українських дітей як в Україні, так і за її межами, зокрема й повернення депортованих дітей з Російської Федерації.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в рамках різних організацій системи ООН працював над питаннями повернення українських дітей, примусово вивезених з тимчасово окупованих територій до Російської Федерації. 30 серпня 2022 року у Комітеті ООН з прав дитини заслухали доповідь про виконання Україною Конвенції ООН про права дитини.

28 квітня 2023 року в штаб-квартирі ООН відбулося неформальне засідання Ради безпеки ООН за формулою Аррії на тему: «Реагування на викрадення та депортацію дітей під час збройних конфліктів: конкретні заходи з притягнення до відповідальності та превенції»[14]. Засідання ініційовано членами РБ ООН Албанією, Францією та США, а також Постійним представництвом України при ООН за підтримки таких держав: Австралія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Гватемала, Греція, Грузія, Данія, Еквадор, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Кіпр, Королівство Нідерланди, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Молдова, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, Республіка Корея, Північна Македонія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Хорватія, Чеська Республіка, Чорногорія, Швейцарія, Швеція, Японія, а також делегації Європейського Союзу.

Метою заходу було привернути особливу увагу міжнародної спільноти до проблеми викрадення та депортації дітей в умовах збройних конфліктів, та в умовах війни Росії проти України зокрема.

Бриферами заходу виступили Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро

Phoca PDF

Лубінець, Радниця — Уповноважена Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дарія Герасимчук, громадяни України — постраждалі від злочинів Російської Федерації, а також Директор неурядової коаліції правозахисних організацій “Watchlist on CAAC” д-р Езекіль Хеффес.

1 Портал «Діти війни». Режим доступу: https://childrenofwar.gov.ua

2 Постанова КМУ «Деякі питання захисту осіб, у тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв’язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 18 квітня 2023. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zakhystu-osib-u-tomu-chysli-ditei-deportovanykh-abo-prymusovo-peremishchenykh-u-zviazku-iz-zbroinoiu-ahresiieiu-rosiiskoi-federatsii-proty-ukrainy-i180423-339

3 Офіс Генерального прокурора України. Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/storage/uploads/9bb62ce5-8bbe-4c76-8671-1c5a48fe143f/warcrime-25042023ua.jpg

4 В Україні створять спеціальні слідчі групи, які збиратимуть докази злочинів росії для МКС, 31 березня 2023 року. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3689981-v-ukraini-stvorat-specialni-slidci-grupi-aki-zbiratimut-dokazi-zlociniv-rosii-dla-mks.html

5 Генпрокурор Андрій Костін у Гаазі підписав Угоду про відкриття Представництва МКС в Україні, 23 березня 2023 року. Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/genprokuror-andrii-kostin-u-gaazi-pidpisav-ugodu-pro-vidkrittya-predstavnictva-mks-v-ukrayini

6 Постанова Кабінеті Міністрів України від 17.03.2022 № 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану»

7 Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. 30 днів роботи. Режим доступу: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/finalkoordinatsiiniishtabzpitanzakhistupravditinivumovakh.pdf

8 Ірину Верещук призначено головою Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, 10 березня 2023 року. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/news/irynu-vereshchuk-pryznacheno-holovoiu-koordynatsiinoho-shtabu-z-pytan-zakhystu-prav-dytyny-v-umovakh-voiennoho-stanu

9 Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2023 р. № 217 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 302»

10 Відбулися засідання Координаційного штабу з питань захисту прав дітей в умовах воєнного стану та робоча нарада з питань виявлення депортованих дітей, 28 березня 2023 року. Режим доступу: https://dn.gov.ua/news/vidbulisya-zasidannya-koordinacijnogo-shtabu-z-pitan-za

Phoca PDF

histu-prav-ditej-v-umovah-voyennogo-stanu-ta-robocha-narada-z-pitan-viyavlennya-deportovanih-ditej

11 Указ Президента України № 568/2022 від 8 серпня 2022 року. Режим доступу: https://www.president.gov.ua/documents/5682022-43581

12 Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 376 «Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій»

13 Згідно з Постановою КМУ «Деякі питання захисту осіб, у тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 18 квітня 2023 року.

14 Постійне представництво України при ООН / Perm Mission of Ukraine to the UN. Режим доступу: https://www.facebook.com/UKRinUN/posts/pfbid02kY657zFG3p92cFQmy2zaP4HtVkkmagw6YJTU5K2gfiH3Jc4iDwX1bKCA4r5Z3SkSl?locale=ru_RU

Phoca PDF